

ნანა ლუხუტაშვილი

ტექნიკის აკადემიური დოქტორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტის მასწავლებელი

საქართველოში საქორწილო წეს-ჩვეულებების ეკონომიკური და სამართლებრივი ასპექტები

საქართველოში
საქორწილო
წეს-ჩვეულებების
ეკონომიკური
და სამართლებრივი
ასპექტები

ტურიზმი, როგორც ინდუსტრია ძირითადად მე-20 საუკუნეში ჩამოყალიბდა და თანდათან შეიძინა სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა.

ტურიზმი აცნობს და ასწავლის ადამიანს სამყაროს სილამაზეს, მის გარშემო შექმნილ ბუნებრივ თუ ხელოვნურ გარემოს, ქვეყნის წარსულსა და აწმყოს, ქვეყნის მოსახლეობის ტრადიციებს, ყოფასა და სტუმართმოყვარეობის ფორმებს.

დღესდღეობით შეინიშნება უცხოელი ტურისტების უდიდესი ინტერესი საქართველოსადმი, მისი წარსულის, ფოლკლორისა და წეს-ჩვეულებებისადმი.

ყველაფერი წარსულით იწყება და ტრადიციაც გრძელდება. ერს, რომელიც წარსულს ეფერება, მომავალიც ღვთიური აქვს.

ქორწინება ეს არის კაცობრიობის განვითარების მთავარი სტადია, რომლითაც იქმნება ოჯახი. ეს კი აქტიური ელემენტი, ისტორიული კატეგორიაა, რომელშიც გაერთიანებულია, როგორც საზოგადოებრივ-ეკონომიკური, ისე სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივი და ეთნიკური თავისებურებანი.

ქორწინება სხვადასხვა სოციალურ მოთხოვნილებასთან ერთად უზრუნველყოფს დემოგრაფიული პრობლემების მოგვარებას, ერის გენოფონდის განვითარებას, ასევე ფიზიკურ კვლავწარმოებას.

საუკუნების მანძილზე ქართველებისათვის საქორწინო ინსტიტუტი, მათი ეროვნული თვითშეგნებისა და ეროვნული კულტურის შენარჩუნების პირობად იქცა.

ქორწინებას მდიდარი და შინაარსიანი ისტორია აქვს, არცერთ საზოგადოებრივ ორგანიზაციას არ განუცდია ისეთი ხანგძლივი და მრავალმხრივი ცვლა, როგორც ეს ქორწინებამ განიცადა, მას დასჭირდა გონებრივი და ზნეობრივი ძალების დიდი დაძაბვა, რომ მრავალი სხვადასხვა საფეხურის გავლით თანამედროვე მდგომარეობამდე მიედწია.

ი. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ საქართველოში ქორწინების წეს-ჩვეულებებმა დიდი და ხანგძლივი გზა განვლო, მაგრამ დღემდე შენარჩუნებულია სისხლით ნათესავთა შორის ქორწინების აკრძალვა და ნაწილობრივ ხელოვნურად დანათესავებულთა შორის ქორწინების შეზღუდვა. როგორცაა: „ძმადნაფიცობა», „გაძიძავება», „ნათლიად მოკიდება» და სხვა.

ეთნოგრაფიული მასალებით ირკვევა, რომ ქალი უმეტეს შემთხვევაში 16-18 წლის ასაკში თხოვდებოდა, ვაჟი კი 20-25 წლის უნდა ყოფილიყო, გამონაკლის შემთხვევაში 30-32 წლის. რაც შეეხება ვაჟის საქორწილო ასაკს იგი ქალის ასაკისაგან 5-10 წლით განსხვავებული უნდა ყოფილიყო, რადგან ქართველი მამაკაცი მიიჩნეოდა, როგორც ოჯახის მარჩენალი და სამეურნეო ცხოვრებაში მას უნდა შეძლებოდა დამოუკიდებელი როლის შესრულება.

უძველესი დროიდან საქართველოში ქორწინების ფორმებს წარმოადგენდა: სყიდვითი ქორწილი, მოტაცება, ანდერძით ქორწილი და მცირეწლოვანთა ქორწილი.

სყიდვითი ქორწინება სამეცნიერო ლიტერატურაში ერთ-ერთ უძველეს და საყოველთაოდ გავრცელებულ ფორმადაა აღიარებული. წარსულში სყიდვითი ქორწინების გადმონაშთების არსებობა საქართველოში დამოწმებულია ქართულ ეთნოგრაფიულ და ისტორიულ ლიტერატურაში, მისი კვალი მეტ-ნაკლებად ბოლო დრომდე შეინიშნება ცალკეულ კუთხეებში და მათი გამოვლენის ფორმები ამა თუ იმ ცერემონიალთან იყო დაკავშირებული.

სყიდვითი ქორწინების არსებობის გამომხატველი გახლდათ ურვადის გადახდის ჩვეულება. ურვადი ივანე ჯავახიშვილს განსაზღვრული აქვს „როგორც ქალის წამოყვანისათვის მირთმეული ქონებრივი საზღაური».

ხალხური ტრადიციის მიხედვით ქალის უურვადოდ წასვლა ოჯახიდან დიდ სირცხვილად ითვლებოდა.

ურვადთან დაკავშირებით საინტერესო ცნობას გვაწვდის ხევში ჩაწერილი ერთ-ერთი გადმოცემა, რომლის მიხედვით სნორში, ვინმე სიმონას, გასათხოვარი ქალი უურვადოთ მიუთხოვებია იმავე სოფელში მცხოვრებ ელგუჯასთვის, იმ პირობით, რომ „როცა შესძლებ მაშინ გადამიხდი მაგ ურვადსო». ელგუჯა გამდიდრებულა, მაგრამ უცდია ურვადის გადახდისთვის თავის არიდება, სიმამრმა კი მალულად გამორეკა სიძის ხარები და დახოცა ისინი. სიძემ ქისტებს დააბრალა საქონლის გაუჩინარება და სიმამრს მიმართა დამხარებისათვის, რომელმაც ვითომ დიდხანს აძებნინა ხარები. ბოლოს კი უამბო დაწვრილებით ყველაფერი და უთხრა, რომ ურვადისაგან თავისუფალი იყო. ეს მაგალითი გვიჩვენებს თუ რა მტკიცე და შეუბღალავი იყო ხალხური ჩვეულებანი. სიმამრმა საკუთარი სიძეც კი არ დაინდო.

ურვადის გადახდა განსაზღვრული და ყველასათვის ერთნაირად სავალდებულო ფასის მიხედვით არ ხდებოდა... რაც უფრო სახელგანთქმული იყო გვარი, მით უფრო დიდი პატივი ედებოდა მათ ქალს და ურვადსაც მეტს ითხოვდნენ. ამასთან, ყურადღება ექცეოდა ქალის პირად ღირსებასაც. ურვადთან ერთად ქალის დათმობისათვის გაღებულ გამოსასყიდად არის მიჩნეული ქორწინების შრომამიგებითი ფორმაც, როცა ქალის მთხოვნელს გამოსასყიდის გაღება უჭირდა ან რაიმე მიზეზის გამო არ შეეძლო მისი გადახდა, იგი სარძლოს ოჯახს ფიზიკურად ეხმარებოდა გარკვეული დროის განმავლობაში.

საცოლის გამოსასყიდად სასიმამროსთან განსაზღვრული დროით მუშაობის წესიც თავისი წარმოშობით უძველესია. მის შესახებ ჯერ კიდევ ბიბლიაში ვხვდებით ცნობას; მაგალითად: „იაკობს მოეწონა თავისი ბიძაშვილი, ლაბანის ასული რაქილი და სთხოვა ბიძას შენთან მამუშავეო. ლაბანმა ჰკითხა: სასყიდლად რამდენს ითხოვო...» – გმონებდეთ შენ შვიდ წელს რაქილისთვის, ასულისა შენისა უმრწემესისა» – მიუგო იაკობმა.

დროთა ვითარებაში ქალის ყიდვისა თუ საჩუქრის მიტანის ჩვეულება თანდათან კარგავს თავის პირვანდელ დანიშნულებას და ახალ ფუნქციას იძენს. კერძოდ, ახალდაქორწინებულთათვის მას სამეურნეო დანიშნულება აქვს. ვაჟსაც, ქალსაც საჩუქარს ფულის სახით აძლევდნენ.

ქალის მოტაცების გზით დასაკუთრება საზოგადოების განვითარების გარკვეულ ეტაპზე ჩვეულებრივ წესს წარმოადგენდა და საყოველთაო მოვლენა იყო მსოფლიოს უმეტესი ხალხებისათვის.

აღნიშნულ საკითხთა დაკავშირებით აზრი აქვს გამოთქმული თითქმის ყველა მკვლევარს. შემდგომ პერიოდში მოტაცებით ქორწინებას უკვე უკიდურეს შემთხვევაში მიმართავდნენ. იგი იყო ერთგვარი საპროტესტო რეაქცია სყიდვითი ქორწინებისა.

მოტაცება ეკონომიკური მიზეზითაც იყო გამოწვეული. „ქალის გამოსასყიდად არსებული დიდი ფასი აიძულებდა ღარიბ ტომს თავს დასხდომოდა მეზობელ ტომს ან გვარს და მოეტაცა იგი». სწორედ ამ გარემოებით იყო გამოწვეული ფიქტიური მოტაცებაც. ფიქტიური ქორწინება მხოლოდ ქალის მშობლების თანხმობის შედეგად ხდებოდა. ამ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, მადეგართა დადევნებასაც ფორმალური ხასიათი ჰქონდა – ქალის პატივის დასადებად. ასეთ შემთხვევაში მოტაცებული ქალი არ დაიკივლებდა და არც მომტაცებელს გაუძალიანდებოდა, რადგან მას ეშინოდა ძმებისა და ბიძების დადევნებისა. გარდა ამისა, მოტაცებას მიმართავდნენ კიდევ იმ შემთხვევაში, როდესაც ქალ-ვაჟს უყვარდათ ერთმანეთი და მშობლები მათ არ თანაუგრძნობდნენ; მეტოქეობა სხვა ვაჟისა, რომელსაც სურდა იგივე ქალის შერთვა; წოდებრივი უთანასწორობა ან კიდევ თვით ქალის მიერ ვაჟის დაწინაურება.

ქორწინების უძველეს ფორმათა რიცხვს განეკუთვნება აგრეთვე ანდერძით ქორწინება.

ანდერძი სულხან-საბას განმარტებული აქვს, როგორც მოკვდავთაგან გარიგება. „ანდარზ» სპარსულად წერილს ნიშნავს. ამგვარად ანდერძი წარმოგვიდგება, როგორც ამა თუ იმ პირის წერილობითი ან ზეპირი განაცხადი (დანაბარები), რომელიც მხოლოდ მისი გარდაცვალების შემდეგ უნდა მოყვანილიყო სისრულეში.

შინაარსობრივად ანდერძი მრავალგვარი იყო. ზოგჯერ იგი გარკვეული პირისადმი ქონების გადაცემას შეეხებოდა, ზოგჯერ რაღაც დავალების სისრულეში მოყვანას. მაგრამ განსაკუთრებით საინტერესოა ის გარემოება, რომ ძველად ქალსაც კი ათხოვებდნენ ანდერძით, ე.ი. როგორც ირკვევა ანდერძით ქორწინება ერთ-ერთი სახე ყოფილა ქალის დაპატრონებისა.

ქართულ ზეპირსიტყვიერებაშიც ანდერძით ქორწინების შესახებ ჯერ კიდევ ამირანის ეპოსში ვხვდებით ცნობებს. ცამცუმს სიკვდილის წინ შემდეგი შინაარსის ანდერძი დაეტოვებინა: „ვინც მე მამივლის, დამმარხავს, ცოლიც, რაშიც ალაღ მისსა» რაც შეეხება ისტორიულ წყაროებს ამ თვალსაზრისით მეტად საყურადღებოა „ქართლის ცხოვრებაში” დაცული ცნობა. ომში მიმავალ ვახტანგ გორგასალს ანდერძში დაუტოვებია: „უკუცთუ არღარა შემოვიქცე ცოცხალი, დაი ჩემი ხუარანდი შეირთოს მირიან”.

ისმის კითხვა; – რამ განაპირობა ანდერძით ქორწინების წარმოშობა? უძველეს ხანაში, წარმართულმა სარწმუნოებამ უაღრესად განავითარა მიცვალებულთა და კერძოდ საოჯახო წინაპრის კულტი. მორწმუნე ადამიანს მიცვალებული ბოროტ არსებად წარმდგინა, რომელიც სულეთიდან გაველენას ახდენდა შთამომავალთა საოჯახო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე. ამიტომ საჭირო იყო მათი გულის მომადლიერება, ყოველგვარი მათი ნება-სურვილის დაუყოვნებლივ შესრულება. მათი აზრით, ისინი გადაულახავი ზღვარით როდი იყვნენ დაშორებული თავიანთ ოჯახს, არამედ პირიქით, აქტიურად ერეოდნენ მათს საქმიანობაში. ყოველივე ამან განაპირობა მათდამი განსაკუთრებული პატივისცემა. სწორედ ამით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ მომაკვდავის დანაბარები უეჭველად უნდა შესრულებულიყო. ამასვე გვეუბნება ბიბლიაც: „ანდერძი დაწერილი მკუდართა შემდგომად მტკიცე არს» –ო, ან: „წიგნი დაწერილი შემდგომად მკუდართ, მტკიცე არს» –ო.

ანდერძით ქორწინება ასევე ქალის უუფლებობითაც უნდა ყოფილიყო განპირობებული. მცირეწლოვანთა დაქორწინებაც უძველეს ჩვეულებათა რიცხვს განეკუთვნება. მისი არსებობა საქართველოში არა მარტო ეთნოგრაფიული მონაცემებით დასტურდება, არამედ ისტორიულ წყაროებში დაცულ ფაქტს წარმოადგენს. ოეტ-აკადემიკოს ი. გრიშაშვილს მოჰყავს რა თბილისში გავრცელებული ანდაზა: „ქალს ქუდი ესროლე, თუ არ წაიქცა, გასათხოვრად მომწიფებულაო“, იქვე შენიშნავს: „აღბათ ამ შეხედულების გავლენით ხდებოდა, რომ ხშირად სრულიად ნორჩ გოგონას, ჯერედ მოუშუშებელს და წელგაუმაგრებელს, ოთხმოცი წლის ბესრეკზე ათხოვებდნენო«. რუის-უბნისის საეკლესიო კრების მიერ მცირეწლოვანთა ქორწინება სასტიკად იქნა აკრძალული. „უწლოვანო“ ქალის გათხოვება ხშირად იყო მიზეზი ოჯახისა და რაც მთავარია, ქალის გაუბედურებისა.

იცვლება ქორწინების წინაპირობათა არსი. დროთა განმავლობაში, თანდათან მწყობრიდან გამოდის გარიგებით ქორწინება, საძირკველი ეცლება მზითვის ინსტიტუტსაც. ვაჟი ნაკლებად არის დაინტერესებული ქალის მზითვით, ე.ი. მატერიალური დაინტერესება ნაკლებ როლს ასრულებს ახალგაზრდების ცხოვრებაში, წინა პლანზე მათი პირადი გრძნობებია წამოწეული, რაც მტკიცე ოჯახის შექმნის საწინდარია.